

Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası

Editör
Şaban Ali Düzgün

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3322

BİLİMİN VE FELSEFENİN DOĞULU ÖNCÜLERİ DİZİSİ
3

ISBN: 978-975-17-3579-9

www.kulturizm.gov.tr
e-posta: yayimlar@kulturizm.gov.tr

TASARIM ve UYGULAMA
Sinan Sungur

YAPIM
Özyurt Matbaacılık

BİRİNCİ BASKI
2000 adet

BASIM YERİ - TARİHİ
Ankara, 2011

Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası / Ed. Şaban Ali Düzgün. Ankara:
Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
495 s. ; 21 cm.- (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3322,
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü bilimin ve felsefenin doğulu
öncüleri dizisi; 3).
ISBN: 978-975-17-3579-9
I. Mâtürîdî. II. Düzgün, Şaban Ali. III. Seriler.
297.4013

PEYGAMBERLİK (NÜBÜVVET) VE PEYGAMBERLER

M u a m m e r E S E N *

Insanlık tarihi boyunca Allah, insanlara, onlar arasından seçtiği peygamberler göndermiştir. Şüphesiz bunu O, doğru yolu bulmaları konusunda insanlara yardımda bulunmak için yapmıştır. Peygamberler, Allah'ın buyruklarını insanlara iletmekle (tebliğ) görevlidirler.

PEYGAMBERLİĞİN GEREKLİLİĞİ

Peygamberlere iman, Allah'a imanın bir gereğidir. O'nun varlığına inananlar şunu bilirler ki Allah, evren ve onun önemli bir parçası olan insanı yaratıp öylece başıboş bırakmış olamaz. Bu, O'nun ne hikmetine ne de Tanrılığına uygun düşer. Çünkü Allah, göklerde ve yerde bulunanların kendisinden her zaman bir şeyler istediği ve her an eylemde bulunan bir varlıktır.¹ O, evreni boşu boşuna yaratmadığı gibi, evrendeki birçok şeyi emrine sunduğu insanı da iş olsun diye gereksiz yere yaratmış değildir.² Aksine O, insanı en güzel şekilde yaratmış³; bilmediklerini ona öğretmiştir.⁴ İşte bu sayede insan, hem kendi yaratılışı ve doğası hem de evrendeki ince ayar düzen gereği, her şeyi çekip çeviren bir Yaratıcı fikrine ulaşmıştır.

Tanrı'nın, yarattığı evrenin bir parçası olan insanı kendi başına başıboş bırakması O'nun yaratıcılık sıfatına ve hikmete uygun düşmez. Bu yüzden O, akledip düşünen bir varlık olarak yarattığı insana, bunun gereği olarak bir takım sorumluluklar yüklemiştir. İnsanın, kendi yaratılış amacını ve bu amaç doğrultusundaki sorumluluklarını bilip öğrenmesi için de Tanrı ona lütfunun bir gereği olarak peygamberler göndermiştir. Çünkü insan, tek başına akıl ile bütün sorumlulukları-

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1 Rahman, 55.29.

2 Kıyâmet, 75.36.

3 Tin, 95.4.

4 Alak, 96.5.

nı eksiksiz olarak kavrayamaz. İşte bu yüzden, Allah'ın insanlara yükümlülüklerini bildirdiği peygamberler göndermesi gerekli olmuştur. Akıl her ne kadar iyi ve kötü olanı büyük oranda kavraya da dinin hükümlerini, anlamada değilse de, bilmede yetersizdir, hatta onun bu hususta önemli bir payı yoktur. Kaldı ki insan aklının her insanda aynı kavrayış düzeyinde olduğu da söylenemez. Tecrübe ve bilgi sahibi âlim birinin aklı ile tecrübesiz cahillerin aklı aynı değildir. Buna insanın ahlaki yetersizlikleri ile zafiyetleri de eklenince, peygamberlik (nübüvvet) kurumuna olan ihtiyaç çok daha belirgin ve anlaşılır olacaktır. Dolayısıyla, Allah'ın vahyettiği emir ve yasakların; O'nun bildirdiği ahlaki güzellik ve çirkinliklerin, insanların yaptıkları iyi kötü, güzel ve çirkin davranışların karşılığının ne olduğunun bilinmesi için peygamberliğe, peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç vardır.⁵

PEYGAMBERLERİN GÖNDERİLİŞ AMACI

*"(Başlangıçta) insanlar tek bir topluluk oluşturmuyorlardı. (Ancak aralarında ayrılıkların çıkması üzerine) Allah, müjdelemek ve uyarmak üzere peygamberler göndermiş ve onlarla birlikte, insanlar arasında ayrılığa düşükleri konularda hükmetmesi için gerçeği bildiren kitabı da indirmişti."*⁶

Yukarıdaki âyetten de açıkça anlaşıldığı üzere Allah, önceleri tek bir topluluk (sınıf) oluşturan insanları müjdelemek ve uyarmak amacıyla, onlara peygamberler göndermiştir. Buna göre Allah'ın insanlara peygamberler göndermedeki gayesi, Kendisine gereği gibi inanıp itaat edenleri müjdelemek, isyan edip emirlerine karşı gelenleri ise uyarmaktır.⁷

Tanrı'nın, peygamberler göndermesindeki gayeyi veciz bir şekilde anlatan bir diğer âyette ise şöyle denilmektedir:

*"Biz, elçileri, insanların, onların gelmesinden sonra, Allah'a karşı ileri sürebilecekleri hiçbir delili olmaması için, müjdeleyiciler ve uyancılar / korkutucular olarak gönderdik."*⁸

Bir önceki âyet gibi bu âyetten de açıkça anlaşıyor ki Tanrı'nın insanlara elçiler göndermesinin amacı, Kendisine itaat ederek emirle-

5 Daha geniş bilgi için bkz. *Kitâbu't- Tevhîd*, s. 176 - 210.

6 Bakara, 2.213.

7 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/10 - 11.

8 Nisâ, 4.165.

rini yerine getirenleri, ileride kavuşacakları güzel son ile müjdelemek (*bişâre*), isyan edip emrine karşı çıkanları ise, onlara gönderdiği elçiler vasıtasıyla uyarmaktır (*inzâr*). Şurası iyi bilinmelidir ki sonucu olmayan her iş, hikmetten her hangi bir nasibi olmayan abes, yani boş bir iş tir. Yine şu da iyi bilinmelidir ki peygamberler, insanları, ancak sonuçlu işlere çağırırlar; çünkü her akıl sahibi insan, sonuçlu olmayan hiçbir işte hikmet olmayacağını bilir. Sonuç olarak peygamberler, Allah'a itaat edenleri cennet ile müjdelemek, O'na asi olanları ise cehennem ile uyartıp korkutmak amacıyla gönderilmiş Tanı elçileridir.⁹

PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ

Şüphesiz peygamberlerin görevleri, onların yukarıda bahsedilen gönderiliş amaçları içinde mündemiçtir. Dolayısıyla Allah elçileri, görevlerini, işte bu gönderiliş amaçları doğrultusunda yerine getirmekle yükümlüdürler. Onların, insanları Allah'a ibadete çağırarak,¹⁰ onlara doğru yolu göstermek¹¹ ve güzel örnek olmak¹² gibi görevleri vardır ki esasen bütün bu elçilik görevlerini tebliğ görevi içinde mütalâa etmek de mümkündür.

Tebliğ

Tebliğ, "bildirmek, duyurmak" demek olup, elçilik görevini üstlenen peygamberlerin, Allah'tan aldıkları ilahî mesajı tam ve eksiksiz olarak insanlara iletmesini ifade eder.

Buna göre peygamberler, Tanrıdan aldıkları ilahî mesajı tebliğ edip etmeme veya bir kısmını tebliğ etme ya da susma ve vahyi gizleme gibi bir hak ve yetkileri bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir durum, peygamberlerin vahyi iletmedeki masumiyetlerine (*ismet*), güvenilirliklerine (*emanet*) ve doğruluklarına (*sıdk*) gölge düşürür ki onlardan böyle bir şey zaten beklenemez.

Esasen ilahî mesajı insanlara iletme görevini peygamberlerden isteyen Allah'tır:

9 *Te'vîlât*, 4/112.

10 Bkz. Enbiyâ, 21.25; Nahl 16.36.

11 Bkz. İbrahim, 14.5.

12 Bkz. Ahzâb, 33.21; Mümtehine, 60.4, 6.

*"Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni insanlara bildir. Eğer bildirmez isen Allah'ın mesajını iletmemiş (elçilik görevini yerine getirmemiş) olursun."*¹³

Peygamberlerin elçilik görevleri içinde yerine getirmeleri gereken en önemli vazifesi, şüphesiz vahyi tam ve eksiksiz bir şekilde insanlara bildirme, iletme görevidir. Nitekim yukarıdaki âyet buna özellikle vurgu yapmaktadır. Ancak Tanrı'nın bu buyruğundaki özel vurgunun sebebi önemlilik arz etmektedir.

Öyle anlaşıyor ki *"Biz bu Kur'an'a da ondan önce gelmiş olanlara da inanmayacağız."*¹⁴, *"Bu Kur'an'ı dinlemeyelim; okunurken de dinlenmesini engellemek için gürültü yapalım."*¹⁵ diyen inkârcı müşrikler ile; peygamberi korkutup ona ölüm tuzağı vs. desiseler hazırlayan müşriklerin çeşitli korkutmalarına karşı Tanrı, Peygamberini uyarmakta, korkmadan bu tebliğ görevini eksiksiz yapmasını ondan istemektedir.¹⁶

*"(o hâlde ey peygamber!) Onları va'd ettiğimiz azabın bir kısmını ister sana (sağlığında) gösterelim ya da senin canını (daha önce) alalım; (değişen bir şey olmaz); çünkü sana düşen sadece (âyetlerimizi insanlara) bildirmek, bize düşen ise (onları) hesaba çekmektir."*¹⁷

Bu âyete göre, sanki Hz. Peygamber, Allah'ın, inkârcılara vaat ettiği azap türlerini O'nun kendisine göstermesini arzulamakta ya da istemektedir. Ancak buna karşılık Allah, ona, inkârcılar için va'd ettiği azabın bir kısmını ona göstermesinin veya onu öldürmesinin bir şey değiştirmeyeceğini, onlar için va'd ettiği azabı ona göstermeyeceğini, dolayısıyla peygambere düşenin sadece tebliğ etmek olduğunu haber vermektedir.¹⁸

*"Elçiye düşen, sadece (kendine indirileni) bildirmektir. Allah ise, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilmektedir."*¹⁹

Mâtürîdî'ye göre bu âyetin izahı bağlamında iki anlam söz konusudur. Bunlardan biri, İnkârcılara nasihatın yararsız olup bunun iyi bir şey olmadığını söyleyenlere karşı bir cevaptır. İkincisi ise, pey-

13 Mâide, 5.67.

14 Sebe', 34.31.

15 Fussilet, 41.26.

16 Te'vilât, 4/272-273.

17 Ra'd, 13.40.mâ

18 Te'vilât, 7/447.

19 Mâide, 5.99.

gamberlere düşen görevin sadece kendilerine indirileni insanlara iletmekten ibaret olduğunu Allah'ın haber vermesidir. Bu hususta insanların davete icabet etmemelerinin onlar (peygamberler) için herhangi bir zararı olmaz; Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi:²⁰

"...Eğer yüz çevirecek olursanız (şunu iyi bilin ki), o (peygamber), sadece yükümlü olduklarından sorumlu olacaktır; sizler de sadece yükümlü olduklarınızdan sorumlu olacaksınız. Eğer ona itaat edecek olursanız, doğru yola ulaşacaksınız. Elçiye düşen, sadece (kendine bildirilenleri insanlara) açıkça duyurmaktır."²¹

Tebyîn, Tebşîr ve inzâr

Peygamberlerin yerine getirmeleri gereken bu gibi görevler de esasen onların tebliğ görevi içinde mütalâa olunabilecek vazifeleridir.

Bunlardan biri olan beyan / tebyin, Allah elçilerinin, ilahî mesajın kapalı kalan yönlerini açıklamalarıdır. Bu hususu Kur'an, şöyle ifade etmektedir:

"(Ey Muhammed! Şimdi biz) sana da insanlara gönderileni açıklayalım diye Kur'an'ı indirdik."²²

Mâtürîdî, âyette geçen açıklamayı (*beyan*), kendisine Kur'an (*zîker*) indirilen peygamberin, onunla, kendi peygamberliğinin bir delili olsun diye, Ehl-i Kitab'ın kendi kitaplarında yaptıkları tahrif ve değiştirmeleri onlara açıklaması olarak tefsir etmektedir.²³

Tebliğ edilen mesaj, insanlara sorumluluk getirir. Dolayısıyla insanların, kendilerine tebliğ edilen mesajın bir gereği olarak o mesajın emirlerini yerine getirmeleri, yasaklarından ise kaçınmaları gerekir. Çünkü onların, emredilenleri yapmaları karşılığında ödül, yasaklanan şeyleri yapmaları durumunda ise karşılığında ceza olacaktır. İşte bu yüzden peygamberler, yapacakları iyi şeyler karşılığında onları müjdelemek (*tebşîr*) ya da işleyecekleri kötülükler karşılığında olacaklar bakımından onları uyarmakla (*inzar*) da görevlidirler. Dolayısıyla elçiler, aynı zamanda birer müjdeleyici (*beşîr, mübeşşir*) ve uyarıcı (*nezîr, münzîr*) konumundadırlar ve onların bu görevleri de tebliğ vazifeleri bağlamı dâhilindedir. Nitekim bu bağlamda şöyle buyrulmaktadır:

20 Te'vîlât, 4/352.

21 Nur, 24.54.

22 Nahl, 16.44.

23 Te'vîlât, 8/113.

"Biz, elçileri, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz..."²⁴

Allah, burada, gönderdiği elçileri ancak taat ehlini, yani emirlerini yerine getirenleri müjdelemek; buna karşılık masiyet ehlini, yani buyruklarına karşı gelenleri ise, uyarmak maksadıyla gönderdiğini haber vermektedir. Yine bu âyetten anlaşılacağı üzere emir ve nehiyeler, elçilerin kendilerine ait bir şey değildirler, onlar, Allah'a ait emir ve yasaklardır ve peygamberlere düşen görev ise, Allah'a ait olan bu emir ve nehiyleri sadece insanlara bildirmekten ibarettir.²⁵

Elçilerin, insanları sadece müjdelemek ve uyarmak amacıyla gönderildiğini ifade eden âyetin devamında *"...Şu hâlde kimler, inanacak ve kendilerini düzeltecek olurlarsa, (çok iyi bilsinler ki), onlara korku olmayacaktır ve onlar üzülmeyeceklerdir de"*²⁶ buyrulmaktadır. İşte buradan da anlaşılacağı üzere, inanıp da kendini ıslah edenlerin, ödül olarak, dünya sevabı ve nimetleri gibi geçici olmayan bir ödülle (cennet) mükâfatlandırılacakları açıkça müjdelenmiş olmaktadır. Buna karşılık; *"Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar ise, işlemiş oldukları kötü işlerden dolayı, azaba uğrayacaklardır / azap onlara dokunacaktır"*²⁷ ki işte bu da, Allah'ın, elçileri vasıtasıyla insanları uyarmasını ifade etmektedir. *"Azap onlara dokunacaktır"* ifadesinden hareketle, azabın inkârcıları bırakmayacağı, sürekli olarak onları sarıp sarmalayacağı düşünülmektedir.²⁸

Burada ayrıca; *"Şüphesiz Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik"*²⁹, *"...Ben sadece bir uyarıcıyım"*³⁰, *"Ben size Allah tarafından gönderilen bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim"*³¹ gibi âyetler de bulunmaktadır. Bu âyetlerden de açıkça anlaşılmaktadır ki peygamberlerin asıl vazifesi olan tebliğ görevi içinde, onların, insanları, iman veya inkârları

24 En'âm, 6.48; Kehf, 18.56.

25 Te'vîlât, 5/68.

26 En'âm, 6.48.

27 En'âm, 6.49.

28 Te'vîlât, 5/68.

29 Bakara, 2.119.

30 Mülk, 67.26.

31 Hâd, 11.2.

ve iyi kötü yaptıklarına karşılık geleceğe yönelik müjdeleme ve uyarma gibi görevleri de esaslı bir şekilde yer edinmektedir.

PEYGAMBERLERİN VEKİLLİĞİ SORUNU

Vekil, başkasının yerine ve adına hareket eden, konuşan gibi anlamlara gelir. Dolayısıyla bu kavram, bir başkasının adına ona temsilcilik yapan demektir ki Allah'ın dini söz konusu olduğunda hiçbir insan, bu anlamda, bir başkasının vekili olamaz. Allah'ın elçileri olan peygamberler de esasen birer insan olduklarına göre, elbette onların da bu hususta herhangi bir vekâleti söz konusu olamaz. Dolayısıyla onlar da, diğer insanlar gibi, Allah'ın vekilleri değildirler. Nitekim bu durumu açıkça ifade eden pek çok Kur'an âyeti vardır. Konunun mahiyetini kavramak açısından bunlardan birkaçını zikretmek faydalı olacaktır:

*"Allah dileyeydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir koruyucu yapmadık. Sen onların vekili de değilsin."*³²

Âyette geçen "Biz seni onların başına bir koruyucu yapmadık" ifadesi, inkârcı müşriklerin yaptıklarından dolayı peygamberin muaheze edilmeyeceğini, onların işledikleri yüzünden onun sorgulanmayacağını göstermektedir; çünkü peygamberin yegâne görevi tebliğdir, yani Allah'tan aldıklarını insanlara bildirmektir.

Yine burada âyette geçen "Biz seni onların başına bir koruyucu yapmadık" ifadesi, "Ne onların hesabından sana bir sorumluluk ne de senin hesabında onlara bir sorumluluk vardır / ne senin onlara karşı bir sorumluluğun ne de onların sana karşı bir sorumluluğu vardır"³³, "...O (peygamber), yalnız yükümlü olduklarından sorumlu olacaktır; siz de sadece yükümlü olduklarınızdan sorumlu tutulacaksınız"³⁴ gibi³⁵ âyetlerde dile getirilen ifadelere benzemektedir.³⁶

Allah elçilerinin bir başkasının koruyucusu ve vekili olmadığına ilişkin olarak bir başka Kur'an âyetinde ise, peygamberin ağzından aynen şöyle denmektedir:

32 En'âm, 6.107.

33 En'âm, 6.52.

34 Nûr, 24.54.

35 Bkz. Nisâ, 4.84; En'âm, 6.66; Hûd, 11.12; Şûrâ, 42.6, 48.

36 Te'vîlât, 5/173.

*"Ey insanlar! Bu gerçek size kesin olarak Rabbinizden gelmiştir. O hâlde, kim ona uyup doğru yola gelirse (bilsin ki), o kendi yararına olarak kendisi için doğru yola ulaşmış olur. Buna karşılık kim de ona uymayıp da doğru yoldan saparsa, (bilsin ki), o da kendi aleyhine olarak doğru yoldan sapmış olur. Ben kesinlikle sizin üzerinize vekil değilim."*³⁷

Allah'tan gelen "gerçek" (*hakk*)' in ne olduğuna ilişkin farklı yorumlar bulunmaktadır. Bazılarına göre bu, Hz. Muhammed peygamberdir. Bazıları ise bunun, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an olduğunu söylemişlerdir. Mâtürîdî'ye göre, bu "gerçek" in, Allah elçisinin insanları ona çağırdığı Din, yani İslam dini olması da imkân dâhilindedir. Onun, bazı yorumcuların zikrettiği gibi, Hz. Muhammed olması da muhtemeldir; zira o, doğumundan irti hâline kadar kendisi bir âyetti / delildi. Aynı şekilde bazılarının zikrettiği gibi, onun, Kur'an olma ihtimali de vardır; çünkü bir âyette Kur'an ile ilgili olarak; *"O, gerçekten çok güçlü ve değerli bir kitaptır; öyle ki batıl, ona ne önünden ne de ardından sokulabilir. O, çok bilge olan, çok övülen Allah tarafından indirilmiştir"*³⁸ diye buyrulmaktadır.³⁹

Burada asıl konumuzu aydınlatacak olması bakımından "Ben kesinlikle sizin üzerinize vekil değilim!" şeklindeki âyette geçen peygamber ifadesine gelince, bazı yorumculara göre bu âyet "kıtal" âyetiyle neshedilmiştir, denilmişse de, Mâtürîdî bunu, ihtimal dışı görmektedir. Çünkü ona göre peygamberin asıl görevi sadece tebliğdir, Tanrı'nın kendisine indirdiklerini insanlara olduğu gibi bildirmektir.⁴⁰

Bütün bunlardan açıkça anlaşılacağı üzere, Allah'ın elçileri olan peygamberler, Allah'ın vekilleri olmadıkları, olamayacakları gibi, esasen onlar, bir başkasının vekili de değildirler. Onlar, sadece Allah'tan kendilerine indirilen mesajı tebliğ etmekle görevli Tanrı elçileridir. Aynı

37 Yûnus, 10.108.

38 Fussilet; 41.42.

39 *Tâ'vîlât*, 7/122.

40 *Tâ'vîlât*, 7/122-123.

zamanda onlar da diğer insanlar gibi yükümlülükleri olan birer insandır.

PEYGAMBERLERE İTAAT

Kur'an'da, Allah'tan aldıklarını insanlara iletmekle görevli olarak elçilik vazifesini yapan Tanrı elçilerine uymanın ve onlara itaat etmenin gerekli olduğu pek çok âyette belirtilmektedir:

*"Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok müşfik olandır"*⁴¹, *"Allah'a ve elçisine itaat edin! Eğer onlar yüz çevirecek olurlarsa (çok iyi bilsinler ki), Allah inkâr edenleri sevmez."*⁴²

Daha önceki bazı Kitap Ehli insanların dediği gibi, "Biz Allah'ı çok seviyoruz" demeleri yetmez; O'nu gerçekten sevenlerin, sevdiklerinin bir nişanesi olarak, O'nun peygamberini de sevmeleri gerekir. Ayrıca peygamberi sevmenin bir gereği olarak da ona itaat etmeleri gerekir.⁴³

Esasen gerçek inananlar, peygamberler arasında bir ayırım göstermeden onların hepsine inanırlar ve onlardan duyduklarını baş üstü yaparak onlara itaat ederler. Nitekim bir Kur'an âyetinde şöyle denilmektedir:

*"Elçi, Rabbinden kendisine indirilene inanmıştır; müminler de inanmıştır. Her biri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inanmış ve 'Elçiler arasında hiçbir ayırım yapmayız. İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, bağışlamayı dileriz; çünkü dönüş sana olacaktır' demiştir."*⁴⁴

Bu âyette geçen "Elçi, Rabbinden kendisine indirilene inanmıştır; müminler de inanmıştır" ifadesinden, peygamber ve inananların, indirilen mesajın Allah katından geldiğine imanlarını ifade ettiği gibi; peygamberin, kendisine indirilene inandığını da ifade edebilir. Her iki anlam da ihtimal dâhilindedir.⁴⁵

41 Âl-i İmrân, 3.31.

42 Âl-i İmrân, 3.32. Ayrıca bkz. Mâide, 5.92; Nûr, 24.54; Muhammed, 47.33.

43 Te'vîlât, 2/288.

44 Bakara, 2.285.

45 Te'vîlât, 2/224.

Burada, ayrıca, Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e indirilene inanmanın, gerçekte bütün peygamberlere, kitaplara vs. inanmaya delil vardır.⁴⁶

Yine âyette geçen "Elçiler arasında hiçbir ayırım yapmayız" ifadesinin ise, Allah'ın kendilerinden, kendilerinin ağzından haber verdiği müminlere ait bir ifade olma ihtimali vardır. Çünkü Müslüman olan müminler, peygamberler arasında ayırım yapan Kitap Ehli Yahudiler ve Hristiyanların aksine, Allah'ın elçileri olan peygamberler arasında herhangi bir ayırım gözetmiyorlardı.⁴⁷

Âyetteki elçilere itaatin önemine vurgu yapan "İşittik ve itaat ettik" ifadesine gelince, Tanrı elçilerine itaatin ne demek olduğunu daha iyi kavramak bakımından, bu ifadede ne anlaşılması gerektiği hususu önem arz etmektedir. Mâtürîdî, buradaki ifadeyi, iki ihtimal anlama yormaktadır. Bunlardan biri, müminlerin "İşittik ve itaat ettik" sözünün, "(Ey peygamber) senin sözünü ve çağrını işittik, duyduk ve ona icabette sana itaat ettik" şeklindeki muhtemel manadır. İkinci muhtemel mana ise, "Kur'an'ı işittik ve onda olana itaat ettik" anlamıdır.⁴⁸

Mâtürîdî, diğer bir Kur'an âyetinde geçen "*Allah'a ve elçisine itaat edin*"⁴⁹ şeklindeki Tanrı kelamının tefsiri bağlamında ise şu iki yorumu getirmektedir: Bunlardan birine göre, Allah'a itaatten kasıt, O'nun emir ve nehiyelerine itaat; elçisine itaatten kasıt ise, adap ve geleneklerinde ona uymak, itaat etmektir. İkinci yorumuna göre ise, Allah'a itaat, O'nun çağırıp teşvik ettiği mesaja inanıp itaat etmek; elçisine itaat ise, onun insanlara ilettikleri hususunda ona uymak bu hususta ona itaat etmek demektir.⁵⁰

Sonuç olarak Peygamberlere itaat, neticede Allah'a itaat demektir; çünkü gerçekte Tanrı elçileri, Allah'tan aldıklarını insanlara ulaştıran ve bu bağlamda risalet görevini yerine getiren seçkin insanlardır. Bu nedenle onlara itaat, gerçekte onların risalet görevlerine itaattir ki

46 *Te'vilât*, 2/224.

47 *Te'vilât*, 2/225.

48 *Te'vilât*, 2/225.

49 *Enfal*, 8.1, 20, 46.

50 *Te'vilât*, 6/169, 191, 237.

bu, aynı zamanda Allah'a inanma ve O'na itaat etmenin gerekli bir sonucudur.

PEYGAMBERLERİN ORTAK NİTELİKLERİ

1) Her şeyden önce Allah elçileri olan peygamberler de, diğer insanlar gibi, birer insandırlar. Peygamberlerin diğer insanlardan farkı, onların, vahye mazhar olmalarıdır. Bu hususu Allah, Kur'an-ı Kerim'de, peygamberinin ağız ile aynen şöyle ifade etmiştir:

*"Kuşkusuz, ben de sizin gibi ölümlü bir insanım; ancak bana tanrının tek bir tanrı olduğu vahyolunmaktadır."*⁵¹

Allah bu âyette, elçisine, insanlara, kendisinin de onlar gibi bir beşer, yani bir insan olduğunu onlara bildirmesini emretmektedir. Allah'ın bunu elçisine söyletmesinin birçok sebebe dayalı birkaç anlamı bulunmaktadır.

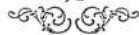
Bunlardan birincisi, insanların, peygamberden, insanın vüs'at ve gücünü aşan mucizeler göstermesini istemeleridir. İşte bunun üzerine Allah, kendisinin de onlar gibi bir insan olduğunu; dolayısıyla onların kendisinden istedikleri insan gücünü aşan mucizeler göstermesi isteklerini yerine getirme kudretine sahip olmadığını onlara bildirmesini elçisine emretmektedir.

İkinci sebepsel anlamı ise, peygamberden bunu isteyenlerin şunu iyice bilmesidir ki eğer insan gücünü aşan bir mucize getirilirse, gerçekte böyle bir mucize, peygamberin kendi zatından gelen bir mucize değil, ancak Allah'tan gelen bir mucize olur. Çünkü onlar, şunu bilirler ki insanın kudret sınırı, böyle bir şeyin olmasına ihtimal vermez. Onlara böyle bir mucize getirildiğinde, gerçekte o, yalnızca Allah katından getirilmiştir. Peygamber ise, kendisinin de ifade ettiği gibi Allah elçisidir.

Allah'ın, kendisinin de onlar gibi bir insan olduğunu insanlara söylemesini peygamberden istemesinin diğer bir anlamı da, onların, peygambere aşırı sevgi hamledip de onu, bir "rab" bir "ilah" etmemeleridir. Çünkü Hz. İsa'nın kavmi, ona olan sevgilerinin aşırılığı nedeniyle, Hz. İsa'yı bir "rab" bir "ilah" edindiler.⁵²

51 Kehf, 18.110.

52 Te'vîlât, 9/113-114.

2) Peygamberler, güvenilir insanlardır (*emanet*); dolayısıyla onlar, hiçbir zaman emanete hıyanet etmezler:

*"Bir peygamberin, emanete hıyanet etmesi düşünülemez; kim emanete hıyanetlik edecek olursa, kıyamet günü, hıyanet ettiği(nin günahı) ile gelecektir: (o gün) herkese, kazanmış olduklarının karşılığı, tam olarak verilecektir."*⁵³

Yukarıdaki Kur'an âyetinden de açıkça anlaşılacağı üzere, hiçbir peygamber, asla ve kat'a hıyanetlik içinde olmaz. ⁵⁴ Esasen onlardan böyle bir şeyin sadır olması düşünülemez; çünkü böyle bir durum, peygamberliğe sığmaz.

3) Peygamberler, doğru sözlü, dürüst insanlardır (*sıdk*); dolayısıyla onlar asla yalan söylemezler. Nitekim inkârcı müşrikler bile peygamberin yalan söylemediğini itiraf etmişlerdir:

*"Biz, onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette ki biliyoruz; ancak (şu gerçeği iyi bil ki), onlar seni yalanlamamaktadırlar, ama zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr etmektedirler."*⁵⁵

"Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette ki biliyoruz" ifadesinden de anlaşılacağı üzere Allah; inkârcı müşriklerin, Allah'ın peygamberini onlara elçi olarak gönderdiğini yalanladıklarını, bu durumun peygamberi üzdüğünü bildiğini ona haber vermekte; buna rağmen tebliğ görevini yerine getirmeye devam etmesi gerektiğini ona emretmektedir.⁵⁶

Ancak âyetin devamında geçen "Onlar seni yalanlamamaktadırlar" ifadesinden de anlaşılmaktadır ki inkârcı müşrikler, onun peygamberliğini, peygamberliğinin gereği olarak onun Allah'tan getirdiklerini yalanlamalarına karşılık, gerçekte onlar, insan olarak "Muhammed"i yalanlamamaktadırlar.

Yukarıda geçen ifadenin, müşriklerin aleni olarak yalanladıkları hâlde, kendi aralarında gizli durumlarda peygamberi yalanlamadıkları anlamını taşıması da ihtimal dâhilindedir.⁵⁷

Her hâlükârda müşrikler, "emin" biri olduğuna inandıkları "Muhammed"i, açıktan söylemeseler de doğruluğuna da inanmakta-

53 Âl-i İmrân, 3.161.

54 Daha geniş bilgi için bkz. *Te'vilât*, 2/460-461.

55 En'âm, 6.33.

56 *Te'vilât*, 5/51.

57 *Te'vilât*, 5/51.

dırlar; ancak bunu dilleriyle ifade etmekten imtina eder gözükmektedirler. Sonuç olarak peygamberler güvenilir, doğru dürüst insanlardır.

4) Peygamberler, kıvrak zekâ ve geniş kavrayış sahibi insanlardır (fetanet). Tersî düşünülemez; çünkü Yaratıcı, mesajını insanlara en iyi şekilde ulaştıracak olan elçilerini, üstün kavrayışa sahip insanlardan seçmiştir. Bütün peygamberler üstün zekâ sahibidir; bir örnek olması bakımından peygamberler atası sayılan Hz. İbrahim örneğini verebiliriz:

*"Andolsun ki Biz, önceden de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği (rüşd) vermiştik; Biz, onun, babasına ve halkına; 'Kendinizi kendilerine bu denli adadığınız/karşısına geçip tapındığınız heykeller nedir?' dediğinde, (onu böyle konuşmaya iten nedeni de) çok iyi biliyorduk."*⁵⁸

Âyette geçen "rüşd" tabirinin, "din", "hidayet", "nübüvvet" vs. Anlamlara geldiği rivayetleri de vardır. Bununla birlikte "Biz, İbrahim'e rüşdünü verdik" sözündeki "rüşd"ün, onun vasıtasıyla halkıyla yapacağı tartışmada ona yardımcı olacak güçlü akli delilleri (bürhan, berâhîn) Tanrı'nın ona verdiği anlamı ağır basmaktadır.⁵⁹

Hz. İbrahim, babasına ve halkına, "Kendinizi kendilerine bu denli adayıp tapındığınız heykeller nedir?" diye sorarken, esasen Tanrı'nın kendisine bahşettiği üstün kavrayışı göstermiş olmaktadır. Aynı şekilde⁶⁰ onun, putları kırdıktan sonra yanına gelerek onları niçin kırdığını soran halkına, "Yonttuğunuz şeylere mi ibadet ediyorsunuz! Oysaki sizi de yapmakta olduklarınızı da Allah yarattı"⁶¹ şeklindeki cevabı da göstermektedir ki o, üstün bir anlama kabiliyetine sahip bir insandır.

İşte bu kıvrak zekâ ve üstün kavrayış anlamına gelen "fetanet" özelliği, Hz. İbrahim örneğinde de olduğu gibi, esasen bütün peygamberlerin ortak bir niteliğidir.

5) Peygamberler, Allah'tan aldıkları mesajı, insanlara eksiksiz olarak iletirler (tebliğ).

"Ey elçi! Sana Rabbinden indirileni bildir. Eğer (bu görevini) yapmayacak olursan, (çok iyi bil ki), sen, o takdirde, O'nun mesajını bildirmemiş

58 Enbiyâ, 21.51- 52.

59 Te'vîlât, 9/290.

60 Te'vîlât, 9/291.

61 Sâffât, 37.93-97.

olursun. Allah seni, (bu görevini yaparken) insanlardan (gelebilecek tehlikelerden) korur."⁶²

Gerçekte peygamberler, Allah'tan aldıklarını insanlara tebliğde kuşur etmezler. Ancak burada anlatılmak istenen, onların, inkârcı müşriklerin korkutmalarından, hile, desise ve tuzaklarından dolayı bu görevi yerine getirmekten korkmamalarıdır. Çünkü Allah, bu hususta peygamberini koruyup gözeteceğini açıkça belirtmektedir. Aynı zamanda bu, onun risaletinin de bir ispatıdır; çünkü bizzat Allah, onu insanlardan koruyacağını bildirmektedir.⁶³

6) Peygamberler, risalet görevi olarak da bildiğimiz tebliğ vazifelerini yaparlarken, yukarıdaki âyetin sonundaki *"Allah seni, (bu görevini yaparken) insanlardan (gelebilecek tehlikelerden) korur"*⁶⁴ ifadesinden de anlayacağımız üzere, onların risaletlerinin de bir ispatı olarak Allah tarafından korunurlar⁶⁵ ki bu da, en azından bu hususta onların *"masum"*, olduğunu gösterir. Peygamberlerin işte bu özelliklerine *"ismet"* nitelemesi de yapılmaktadır.

Sonuç olarak peygamberler, güvenilir, doğru, dürüst, üstün kavrayışlı ve Allah tarafından korunmuş olarak tebliğ vazifelerini tam yapan Allah elçileridir. Aynı zamanda onlar da diğer insanlar gibi, birer insandır; onları diğerlerinden ayıran en önemli özellikleri ise, Allah elçileri olmaları hasebiyle kendilerine vahyolunmasıdır.

PEYGAMBERLERİN ÖRNEK İNSANLAR OLUŞU

Yukarıda önemlilerini saydığımız iyi ve güzel niteliklerin sahibi olan Allah elçileri, elbette ki örnek insanlardır. Öyle olduğu içindir ki Allah onları insanlar arasından seçip Kendisine elçi yapmıştır.

Kur'an'da güzel örnekliği öne çıkan peygamberlerin başında Hz. Muhammed gelmektedir:

*"Andolsun ki Allah elçisinde, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça ananlar için, güzel bir örnek vardır."*⁶⁶

62 Mâide, 5.67.

63 Daha geniş bilgi için bkz. *Tâ'vîlât*, 4/274-275.

64 Mâide, 5.67.

65 Daha geniş bilgi için bkz. *Tâ'vîlât*, 4/274-275.

66 Ahzâb, 33.21.

Allah elçisinde güzel örneklik olmasının birkaç anlamı vardır. İlk olarak Hz. Muhammed, daha henüz peygamberlik kendisine gelmeden önce ahlakıyla, yüce gönüllü cömert kişiliğiyle, şeref ve onurlu oluşuyla ve güvenilir kişiliğiyle, insanlar için güzel bir örneklik teşkil etmekteydi. İkinci anlamı itibarıyla onun peygamber olarak gönderildikten sonra kendisine vahyedilen, indirilen mesajdaki ve o zaman onda insanların tanık olduğu güzel ahlak, yüce gönüllü cömert kişiliğindeki güzel örnekliğidir. Onun insanlar için bu iki şekildeki güzel örnekliğine rağmen ne yazık ki özellikle inkârcılar bundan yararlanamamışlardır. Hz. Muhammed'in bir üçüncü örnekliği ise, onun, inananlara yönelik her bakımdan önder örnekliğidir.⁶⁷

Kur'an'da güzel örnekliğinden bahsedilen diğer önemli bir peygamber de Hz. İbrahim'dir:

*"İbrahim'de ve onunla birlikte olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır."*⁶⁸

Hz. İbrahim'in örnekliğinden bahsedilen bu son âyette, onunla birlikte olanların örnekliğinden de ayrıca bahsedilmektedir ki esasen bu, peygamberlerin yanında diğer bazı insanların da örnek kişiler olduğunu, olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

KUR'AN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Kur'an'da, tarihi sırasıyla 1) Hz. Âdem, 2) Hz. İdris, 3) Hz. Nuh, 4) Hz. Hûd, 5) Hz. Salih, 6) Hz. İbrahim, 7) Hz. Lût, 8) Hz. İsmail, 9) Hz. İshak, 10) Hz. Yakub, 11) Hz. Yûsuf, 12) Hz. Eyyûb, 13) Hz. Zülkifl, 14) Hz. Şu'ayb, 15) Hz. Musa, 16) Hz. Harun, 17) Hz. Davud, 18) Hz. Süleyman, 19) Hz. İlyas, 20) Hz. Elyesa', 21) Hz. Yunus, 22) Hz. Zekerriya, 23) Hz. Yahya, 24) Hz. İsa ve 25) Hz. Muhammed'in adı geçmektedir.

Bu tarihsel sıralamadan da anlaşılacağı üzere, ilk peygamber Hz. Âdem, son peygamber ise, Hz. Muhammed'dir.

Yukarıda adları geçen peygamberler, Kur'an'da hayat öyküsü anlatılan peygamberlerdir.⁶⁹ Kur'an'da adı geçen peygamberlerin yanında

⁶⁷ Te'vilât, 11/324.

⁶⁸ Mümtetine, 60.4, 6.

⁶⁹ Bunlardan on dördünün adları, Kur'an'da, bir yerde, ardı ardına geçmektedir. Bkz. En'âm, 6.83-87.

bir de Kur'an'da hikâyesi geçmeyen peygamberler vardır ki Kur'an, her iki kısımdan bahisle durumu şöyle ifade etmektedir:

"Bir kısım peygamberin öyküsünü sana daha önce anlattık, bir kısımdan ise sana söz etmedik."⁷⁰ "Andolsun ki Biz, senden önce de elçiler göndermiştik. Onlar içinden sana öykülerini anlattıklarımız olduğu gibi; sana öyküsünü anlatmadıklarımız da vardır."⁷¹

"Biz, senden önce de elçiler göndermiştik" sözüyle Allah, şunu demek istemektedir: İnsanlara elçi olarak gönderilip de boyun eğdirilmek istenen, İnkâr edilen, yalanlanan ilk peygamber sen değilsin. Aksine, senin bu insanlara elçi olarak gönderildiğin gibi, daha önceki milletlere de gerçekte elçiler gönderilmiştir.

"Onlar içinden sana öykülerini anlattıklarımız olduğu gibi; sana öyküsünü anlatmadıklarımız da vardır" ifadesinin işaret ettiği husus ise şudur: Bizlerin, bizzat peygamberlerin her birinin isimlerini aynen bilme zorunluluğumuz yoktur. Bizlerin zorunlu olduğu husus, Allah elçilerini icmalen bilip, onların Allah'tan bize bildirdiklerinin tümünü tasdik edip onaylamamızdır. İşte buna dayanarak şunu diyebiliriz ki tümünü ya da belirli olarak elçilerden herhangi birisini inkâr söz konusu olmadıkça, Tanrı elçilerinden sadece birine iman, gerçekte bütün peygamberlere iman demektir.

Aynı şekilde, Allah'a iman, bütün peygamberlere imandır; çünkü gerçekte Allah'a iman, O'nun emir ve yasaklarına iman demektir; bu ise, emir ve nehyin kendi eliyle getirilene (peygamber) iman olur.⁷²

70 Nisâ, 4.164.

71 Mûmin, 40.78.

72 Te'vîlat, 13/95-96; IV.110.

